

Berzeviczy Albert

Az abszolútizmus kora Magyarországon, 1849-1865

TARTALOM, BEVEZETÉS

Tartalom

ELSŐ KÖTET

Bevezetés.

I. rész: Előzmények.

II. rész: A rémuralom.

III. rész: A Geringer-provisorium.

IV. rész: A Bach-rendszer kialakulása.

V. rész: Az emigráció első éve.

MÁSODIK KÖTET

Bevezetés.

VI. rész: A bécsi merénylettől a concordatumig.

VII. rész: Az abszolútizmus enyhülése.

VIII. rész: Az olaszországi háború és Bach bukása.

IX. rész: Az emigráció és a külpolitikai események.

X. rész: Gazdasági és társadalmi élet az ötvenes években.

XI. rész: Irodalom és művészet az ötvenes években.

HARMADIK KÖTET

Bevezetés.

XII. rész: A protestáns-pátenstől az októberi diplomáig.

XIII. rész: Az októberi diplomától a februáriusi pátensig

XIV. rész: A februáriusi pátenstől az országgyűlés feloszlásáig.

XV. rész: A Schmerling-provizórium berendezkedése.

NEGYEDIK KÖTET

Előszó. Írta: Nagy Miklós.

XVI. rész: Absolutismus változott formában.

Bevezetés

Az absolutizmus kora történetének megírása nálunk tulajdonképpen indokolásra nem szorul; eléggé indokolja az a körülmény, hogy e korszak története a maga teljességében, minden okozati összefüggéseiben, vonatkozásaiban és kihatásaiban, beleértve az emigráció működését s a társadalmi, gazdasági és kulturai állapotokat is - mint az idevágó irodalom fölötti szemlémben ki fogom mutatni - mindmáig megíratlan s a korosabb és ifjabb nemzedék előtt egyaránt ismeretlenebb e kor, mint történelmünk sok távolabb eső időszaka.

Mi megszoktuk e kort apáink elbeszéléséből ismerni; ámde apáink nemzedéke, vagyis az a nemzedék, a mely azokat az időket cselekvőleg vagy inkább szenvedőleg, a viszonyok teljes átértésével élte át, letűnt. A szájhagyományból mindössze bizonyos jelszavak, nevek, visszaemlékezések élnek még közöttünk, a melyeket szinte igyekszünk elfeledni, vagy legalább is nem igyekszünk a megállapítható tényekkel elfogulatlanul összeegyeztetni.

Már a monarchiát ért legújabb katastropha előtt mindenkép eljöttnek látszott az idő arra, hogy történetírásunk e hézaga valamiképpen pótolassék. A kellő történeti perspektívában most már nem volt hiány, hiszen az 1865-iki országgyűlés megnyíltától - a mikor már a kiegyezés útjára jutottunk - a világháború kitöréséig egy félszázad telt le; annak a kornak a szereplői közül már alig volt egy is életben, kivéve az agg királyt, a ki közel félszázados alkotmányos uralkodása alatt sokkal inkább kivívta magának az egész nemzet tiszteletét és szeretetét, semhogy fiatal kora osztrák államférfiainak az ő tapasztalatlanságának védelme alatt elkövetett végzetes ballépéseit igazság szerint megítélni annyit jelenthetett volna, mint az ő példátlanul nagy uralkodói tekintélyét csorbítani.

Jókai egy munkájában azt mondja, hogy az 1849-től 1867-ig terjedő korszak története sohase lesz megírva. "Ezeren és ezeren vannak, a kik közül az egyik az egyik részét, a másik a

másikat ismeri e csendes, hősi erőlködésnek, e lázas töprengésnek, és ezeken meg ezeken mind a sírba fogják vinni magukkal azt, a mit tudnak." Szép mondás, a melyre azonban maga a szerzője ráczáfolt, a mikor nagy gyönyörűségünkre azon korbeli élményeiből ugyancsak sokat följegyzett számunkra. Általán az egyéni reminiscentiákban, visszaemlékezésekben nincs hiány, sőt azokban inkább gazdagnak mondható e kor irodalma; a mire szükség van, az e visszaemlékezések sokszoros ellenmondásainak kiegyenlítése a hitelesen megállapítható történeti tények alapján, bizonyos lappangó vagy leplezett igazságok földerítése, viszont némely közkeletű túlzások és ferdítések helyreigazítása és némely rég megállapodássá vált történeti ítéletnek megkísérlett megbolygatások elleni megvédése.

Mert a míg mi bizonyos kíméletből tartózkodni látszottunk e korszak megítélésére nézve mintegy az utolsó szót kimondani, osztrák részről ugyancsak nem tartózkodtak az absolutizmus vezető szellemeiről a Lajtán innen és túl egyaránt elterjedt és gyökeret vert rossz véleményt lassankint revisio alá vonni. A mint a dualistikus közjogi szervezet elleni politikai támadások itt és ott nagyobb hévvel és kitartással indultak meg - különösen a múlt század kilenczvenes éveitől kezdve - Ausztriában egy egész közjogi iskola keletkezett, mely - nem mindennapi elmeéllel és készütséggel, s be nem érve többé a régi, Lustkandl-féle érveléssel - igyekezett Magyarországnak s a magyar királynak az osztrák birodalom, illetőleg az osztrák császárságtól független jogállását jogi és történeti érvekkel megerősíteni. És párhuzamosan a közjogi irodalmi harczczal megindult az osztrák történeti irodalom terén is a törekvés - elég talán Friedjung, Charmatz, Fournier közismert munkáira hivatkoznom - az absolut korszak vezető szellemeinek rehabilitálására; Schwarzenberget, Bachot, Bruckot és Schmerlinget szinte gondviselészerű nagy államférfiakként tüntették föl, a kiknek nem rendszere és tervei, hanem rendszerök és terveik meggyűlölet okozta a birodalom hanyatlását.

Ezekre való tekintettel már a monarchia bukása előtt szükségessé vált újra és újra történelmi bizonyítékokkal mutatni rá arra, hogy az absolutizmusnak nemcsak módszere volt eltévesztett, hanem jogalapja és célja volt helytelen és pedig nemcsak Magyarország, hanem a monarchia érdekei szempontjából is; hogy az absolutizmus csak azt a negatív tanulságot hagyta hátra: mit nem szabad és lehet Magyarországgal tenni; ezt az értékes tanulságot pedig a mi gyorsan felejtő korunkban valóban a magyar irodalom lett volna hivatva minden új kétely ellen történelmileg körülbástyázni.

Ez az eszmemenet vitt rá, hogy körülbelül nyolcz évvel ezelőtt magam vállalkozzam e föladat megoldására. Úgy véltem, harmincz évet meghaladó politikai pályám, melyet akkoriban körülbelül befejezettnek is tekintettem, meg fogja könnyíteni rám nézve e korszak összes politikai vonatkozásainak megértését s másrészt az a körülmény, hogy addigi történelmi tanulmányaim és dolgozataim a sokkal távolabb múlt terén mozogtak, szinte csábítóvá tette rám nézve a gondolatot: egy olyan időszak jelenségeit vonni történelmi bűvárlat alá, melynek még magam is szívtam levegőjét s melynek képeivel gyermekkori visszaemlékezéseim révén, habár

inkább csak korkép formájában már foglalkoztam.

Az a tizenhat év, a melyről itt szó lesz, vagyis a szabadságharc leveretésétől egészen a kiegyezés megalkotására hivatott 1865-iki országgyűlés összehívásáig eltelt időszak, az 1861-iki múlt s keserű csalódással végződött föllendüléstől eltekintve, történetünknek kétségkívül leggyászosabb évei közé tartozik. A megtorlás véráldozatai után a nemzet legjobbjainak börtönbe vetése vagy hosszú számkivetése, az ország földarabolása s idegen uralom alá helyezése, összes politikai jogaink megvonása s nemzeti életünk elnyomása, végül az erőszak politikájának bevallott csődje után, a hosszú, hasztalan és erkölcsrontó alkudozás a nemzet világos jogai rovására, a kísérletezés a nemzetet vagy annak egyes részeit a történeti jog, az állami összetartozás és önállóság megtagadására a csábítás és fenyegetés minden eszközeivel rábírní: ezek a jelenségek adják meg a korszak politikai történetének jellegét. Ezekhez járul a káros hatás, melyet különösen az 1859-ig tartott Bach-rendszer a nemzet politikai közérzetére gyakorolt; a mennyiben erőszakosságával, idegen tisztviselőinek seregével s germanizálásával hosszú időre úgyszólván compromittálta Magyarországon az állam fogalmát s intézményeit. Megtanította rá a magyar embert, hogy az államban ellenségét lássa, melynek követeléseitől elzárkózni, melyet érdekeiben megrövidíteni vagy kijátszani nemcsak joga, hanem kötelessége; hogy gyűlöljön olyan intézményeket, melyek nélkül állam és jogrend nem is képzelhető s melyeket azután az alkotmányos korszakban is csak nehéz küzdelemmel sikerült a nemzettel megértetni és elfogadtatni. Általán az a keserűség, a melyet az absolutizmustól legjobban megsanyargatott nemzedék magával vitt az alkotmányosság éveibe, még soká megmérgezte nemcsak Ausztriához való viszonyunkat, hanem egész közjogi és politikai gondolkodásunkat is. Hiszen az a nemzedék valóban elmondhatta magáról azt, a mit Tacitus mond Agricolájában a maga kortársairól, kik vele együtt a Domitianus zsarnokságát átélték: "Pauci, ut sic dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus juvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactas aetatis terminos per silentium venimus."

És mégis úgy éreztem s most is úgy érzem, hogy minden szomorúsága és szenvedései ellenére szép volt az a kor. Szép volt nemcsak nekünk, kiknek boldog gyermekkorunk emlékei vetnek rá rózsafényt; szép volt a történeti megítélés szemével nézve is a politikai életről leszorult magyarság bensőségteljes magánélete és egyetértő társasélete által. Szép volt a család és falu, a rokonság és barátság meleg cultusában; szép volt a néma ellentállás és reménykedő tűrés szilárd daczában, az elnyomás alatt is dúsan viruló irodalmában; szép mindazoknak az erkölcsi, szellemi és anyagi javaknak még jobbára érintetlen birtokában, melyekből visszaszerzett szabadságunk és alkotmányos életünk bizony nagy részt áldozatul követelt. És csak fájdalommal tudunk ma visszagondolni arra is, mennyi rokonszenv, elismerés és jóindulat nyilvánult meg abban az időben az emigráció s mindenekfölött Kossuth érdeméből Magyarország iránt a Nyugat nagy európai és amerikai nemzetei körében; a minek, ha akkor, mikor bajunkat Ausztriával kellett eligazítanunk, gyakorlati hasznát nem is láttuk, most annál gyötrelmesebben érezzük ama jó véleménynek és jóindulatnak majdnem teljes hiányát.

Midőn ily érzelmi indítékok hatása alatt is magamat e mű megírására elhatároztam s mindjárt tanulmányaim elején meggyőződtem róla, hogy Országos Levéltárunk és Nemzeti Múzeumunk aránylag csekély, ellenben az osztrák Belügyministerium levéltára bő s az Udvari és Állami Levéltár legbővebb mértékben tartalmazza kutatásaim anyagát, az a kecsegtető körülmény biztathatott munkámban, hogy bold. eml. Ferencz József királyunk 1915 júniusában személyemre szólólag megadta az engedélyt az Udvari Levéltárban a forradalmi korszakot követő ötvenes évek addig szigorú zár alá helyezett irományanyagának teljesen szabad átkutatására. Ez akkor sokat jelentett, mert ki sejthette volna, hogy néhány évvel később a forradalmi fölfordulás a bécsi levéltárakat nemcsak a tudósok közjavává, hanem a sensatio-hajhászók közprédájává is fogja tenni.

Munkám tervére nézve csakhamar tisztában voltam azzal, hogy az absolutizmus korszakának határpontjául 1865 deczemberét fogom tekinteni, mert a februári osztrák alkotmány fölfüggesztése és a magyar országgyűlés összehívása jelentette tulajdonképen a végleges szakítást a birodalomba való beolvasztás politikájával. Hasonlóképen tisztában voltam aziránt, hogy az egész, tizenhat éves korszaknak közkeletű fölosztását az absolutizmus vagy Bach-rendszer korszakára, t. i. az októberi diploma előtti időre és a provisoriumra, vagyis az 1861-iki alkotmányos kísérlet utáni Schmerling-korszakra, nem teszem magamévá. A provisorium-elnevezéssel tulajdonképen helytelenül különböztették meg ezt az utóbbi időszakot. "Provisorium" névvel hivatalosan azokat az ideiglenes szervezeteket is illették, a melyek a Windischgrätz téli bevonulásától Budapestre egész az 1853. évben életbelépett úgynevezett definitivumig, vagyis a teljesen kifejlett Bach-rendszerig váltották föl sűrűn egymást. Gyakorlatilag Magyarországon bizony absolutizmus volt a Schmerling kormányzata is; ha Beksics ennek javára azt a megkülönböztetést teszi, hogy e korszak vezérlő államférfiai alkotmányos úton akarták megvalósítani Magyarországnak a birodalomba való beolvasztását, ez csakis az 1861-iki kísérletre mondható, melyet épen Schmerling hiusított meg, és ne feledjük, hogy az az alkotmány, a melybe Magyarországot belésszorítani akarták, octroyált alkotmány volt, mely ép oly távol állott a magyar közjogtól, mint a Bach rendszere.

link: [Berzeviczy Albert](#)

[Az absolutizmus kora Magyarországon, 1849-1865](#)